

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ: СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ

© 2026 КУЗНЕЦОВ О. Ю., ВАХОВИЧ І. М.

УДК 339.5:339.9:336.22
JEL: F14; F15; F23; H26

**Кузнецов О. Ю., Вахович І. М. Зовнішньоекономічна діяльність України
в умовах транснаціоналізації бізнесу: структурні трансформації та регуляторні виклики**

У статті досліджено структурні та просторові трансформації зовнішньоекономічної діяльності України й обґрунтовано їхній взаємозв'язок із поглибленням транснаціоналізації бізнесу й ускладненням регулювання транскордонних фінансових відносин. Встановлено, що в науковій літературі структурні зміни зовнішньої торгівлі, її європейська переорієнтація, діяльність транснаціональних корпорацій і трансфертне ціноутворення переважно розглядаються як окремі напрями, тоді як взаємозв'язок між ними залишається недостатньо дослідженим. Метою статті є виявлення структурних і просторових трансформацій зовнішньоекономічної діяльності України та визначення регуляторних викликів, що виникають в умовах посилення транснаціоналізації бізнесу. Методичну основу дослідження становлять системний і структурно-динамічний підходи; застосовано методи статистичного, порівняльного та структурного аналізу, періодизації, узагальнення та SWOT-аналізу. Інформаційну базу сформовано на основі офіційних статистичних даних щодо зовнішньої торгівлі України за 2010–2024 рр., матеріалів міжнародних організацій і результатів сучасних наукових досліджень. За результатами дослідження виокремлено чотири етапи структурної адаптації зовнішньої торгівлі України та встановлено, що масштабні зовнішні шоки супроводжувалися не відновленням попередньої моделі ЗЕД, а формуванням її зміненої конфігурації. Виявлено структурну асиметрію товарної торгівлі, що проявляється у значній ролі аграрної, продовольчої та металургійної продукції в експорті за одночасної залежності імпорту від технологічно складнішої продукції. Водночас визначено відмінну модель торгівлі послугами, конкурентні переваги якої значною мірою формуються на основі людського капіталу, знань і цифрових компетентностей. Підтверджено довгостроковий характер європейської переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків України та обґрунтовано, що вона супроводжується зміною не лише географії торговельних потоків, а й інституційно-регуляторного середовища діяльності підприємств. За результатами SWOT-аналізу систематизовано переваги, обмеження, можливості та загрози регулювання транскордонних операцій в умовах транснаціоналізації бізнесу. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні послідовного причинно-логічного взаємозв'язку: структурна трансформація ЗЕД → просторова переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків → поглиблення транснаціоналізації бізнесу → ускладнення транскордонних корпоративних операцій → зростання вимог до механізмів їх фінансового регулювання. За такого підходу трансфертне ціноутворення розглядається не лише як інструмент податкового контролю, а й як механізм регулювання фінансових відносин, значення якого посилюється в умовах транснаціоналізації процесів створення вартості. Практична цінність результатів полягає в можливості їх використання для обґрунтування напрямів структурної диверсифікації ЗЕД України, поглиблення її інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості та вдосконалення регулювання транскордонних корпоративних операцій.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність; зовнішня торгівля; структурна трансформація; транснаціоналізація бізнесу; транснаціональні корпорації; трансфертне ціноутворення; фінансове регулювання; європейська інтеграція.

Рис.: 3. Табл.: 5. Бібл.: 26.

Кузнецов Олександр Юрійович – аспірант, Луцький національний технічний університет (вул. Львівська, 75, Луцьк, 43018, Україна)

E-mail: olkuzn95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2565-4285>

Вахович Ірина Михайлівна – доктор економічних наук, професор, ректор, Луцький національний технічний університет (вул. Львівська, 75, Луцьк, 43018, Україна)

E-mail: irina-vakhovitch@lntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4912-5798>

UDC 339.5:339.9:336.22
JEL: F14; F15; F23; H26

**Kuznietsov O. Yu., Vakhovych I. M. Ukraine's Foreign Economic Activity Amid Business Transnationalization:
Structural Transformations and Regulatory Challenges**

The article examines the structural and spatial transformations of Ukraine's foreign economic activity and substantiates their relationship with the increasing transnationalization of business and the growing complexity of regulating cross-border financial relations. The literature review reveals that structural changes in foreign trade, its European reorientation, the activities of multinational enterprises, and transfer pricing are predominantly addressed as separate research areas, while the interrelationships among these processes remain insufficiently explored. The aim of the study is to identify the structural and spatial transformations of Ukraine's foreign economic activity and determine the regulatory challenges arising from the increasing transnationalization of business. The methodological framework combines systemic and structural-dynamic approaches and employs statistical, comparative, and structural analysis, periodization, generalization, and SWOT analysis. The empirical basis comprises official statistics on Ukraine's foreign trade for 2010–2024, data from international organizations, and findings from contemporary academic research. The study identifies four stages in the structural adaptation of Ukraine's foreign trade and demonstrates that major external shocks resulted not in a return to the previous model of foreign economic activity but in the emergence

of its modified configuration. A structural asymmetry in merchandise trade is identified, reflected in the substantial role of agrarian, food, and metallurgical products in exports alongside considerable dependence on imports of more technologically sophisticated goods. At the same time, trade in services exhibits a different pattern, with competitive advantages largely driven by human capital, knowledge, and digital competencies. The findings confirm the long-term nature of the European reorientation of Ukraine's foreign economic relations and demonstrate that this process involves not only changes in the geographical distribution of trade flows but also the gradual integration of Ukrainian enterprises into a different institutional and regulatory environment. The SWOT analysis systematizes the strengths, weaknesses, opportunities, and threats associated with the regulation of cross-border transactions amid increasing business transnationalization. The scientific novelty of the study lies in substantiating a sequential causal relationship between the structural transformation of foreign economic activity, the spatial reorientation of foreign economic relations, the increasing transnationalization of business, the growing complexity of cross-border corporate transactions, and the resulting higher requirements for mechanisms of their financial regulation. Within this framework, transfer pricing is interpreted not solely as an instrument of tax control but also as a mechanism for regulating financial relations whose importance increases as value creation processes become increasingly transnationalized. The practical value of the findings lies in their applicability to substantiating priorities for the structural diversification of Ukraine's foreign economic activity, strengthening its integration into global value chains, and improving the regulation of cross-border corporate transactions.

Keywords: foreign economic activity; foreign trade; structural transformation; business transnationalization; multinational corporations; transfer pricing; financial regulation; European integration.

Fig.: 3. **Tabl.:** 5. **Bibl.:** 26.

Kuznietsov Oleksandr Yu. – Postgraduate Student, Lutsk National Technical University (75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine)

E-mail: olkuzn95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2565-4285>

Vakhovych Iryna M. – D. Sc. (Economics), Professor, Rector, Lutsk National Technical University (75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine)

E-mail: irina-vakhovitch@Intu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4912-5798>

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням взаємозалежності національних ринків, розширенням глобальних ланцюгів створення вартості та посиленням ролі транснаціонального бізнесу у формуванні міжнародних товарних і фінансових потоків. За таких умов зовнішньоекономічна діяльність підприємств дедалі більше реалізується через складні форми виробничої, інвестиційної та фінансової взаємодії суб'єктів, що функціонують у різних юрисдикціях.

Для України ці процеси поєднуються з масштабними структурними змінами зовнішньоекономічного сектору, спричиненими зміною географії торговельних зв'язків, поглибленням європейської інтеграції, пандемічними обмеженнями та повномасштабною війною. У таких умовах особливого значення набувають не лише обсяги експорту та імпорту, а й їхні структурні пропорції, географічна диверсифікація, технологічна складність зовнішньоторговельних потоків і ступінь інтеграції українських підприємств у міжнародні виробничі та корпоративні мережі.

Поглиблення транснаціоналізації бізнесу ускладнює характер транскордонних економічних відносин, оскільки поряд із традиційними експортно-імпортними операціями зростає значення внутрішньогрупового переміщення товарів, послуг, капіталу та нематеріальних активів. Це формує додаткові вимоги до прозорості та регулювання фінансових відносин між пов'язаними суб'єктами різних юрисдикцій. Отже, досліджен-

ня сучасної ЗЕД України потребує поєднання динамічного, структурного та просторового аналізу з оцінюванням регуляторних наслідків посилення транснаціонального характеру господарської діяльності.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблематика трансформації зовнішньоекономічної діяльності України представлена в науковій літературі кількома взаємопов'язаними напрямками: структурними змінами зовнішньої торгівлі, її географічною переорієнтацією, транснаціоналізацією господарської діяльності та розвитком механізмів регулювання транскордонних операцій.

Структурні параметри зовнішньої торгівлі України досліджують О. Бондар і Н. Танасієнко [2], Н. Калюжна та С. Дашков [7], Л. Норік і Т. Скляр [11]. У цих працях простежуються зміни товарних пропорцій експорту й імпорту, збереження структурних дисбалансів і технологічної асиметрії у зовнішній торгівлі. Зокрема, Н. Калюжна та С. Дашков (2025) [7] пов'язують диспропорції у торгівлі України з ЄС із відмінностями технологічної складності експортних та імпортних потоків. Окремий аспект зовнішньоекономічної спеціалізації розкриває О. Тоцька (2023) [18], акцентуючи увагу на структурі міжнародної торгівлі послугами та ролі окремих її сегментів у формуванні зовнішньоторговельних потоків.

Другий напрям досліджень стосується просторової трансформації ЗЕД і посилення європейського вектора. М. Lyzun, К. Vitálišová та

К. Borseková (2024) [23] аналізують зміни торговельних потоків між Україною та ЄС в умовах зростання безпекових ризиків, тоді як N. Boyko, K. Nes та K. A. Schaefer (2024) [20] доводять довгостроковий характер переорієнтації української зовнішньої торгівлі в напрямі ЄС. М. Garasymliuk та K. Olekh (2025) [21] доповнюють цей підхід, пов'язуючи торговельну інтеграцію України з ЄС із логістичними обмеженнями, регуляторними змінами та адаптацією до європейських стандартів. Це дає підстави трактувати європейську переорієнтацію ЗЕД не лише як зміну географії торгівлі, а й як поступову зміну інституційно-регуляторного середовища діяльності підприємств.

Третій напрям охоплює транснаціоналізацію господарської діяльності та розвиток глобальних ланцюгів створення вартості. У працях Т. Павлюк і М. Діденко [13], І. Гаврилюк і М. Булик [3], У. Моторнюк і С. Сліпачик [10] діяльність транснаціональних корпорацій розглядається через її вплив на економічний розвиток, міжнародні інвестиційні процеси та функціонування українського бізнесу. Ширший контекст формує підхід UNCTAD до глобальних ланцюгів створення вартості, у межах яких виробництво, фінансування, постачання та реалізація розподіляються між різними країнами, а міжнародні товарні потоки доповнюються внутрішньогруповим переміщенням послуг, фінансових ресурсів, технологій і нематеріальних активів.

Безпосередній перехід до проблематики трансфертного ціноутворення представлено у працях Н. Kato та Н. Okoshi [22], Р. Sikka та Н. Willmott [25], а також українських дослідників І. Гладій [4], О. Кузнецова, В. Маслова та А. Самойлікової [8], М. Пасічного [14], О. Степаненко, С. Травінської, О. Михальської [16], а також А. Barikova [19]. У цих дослідженнях ТЦУ розглядається через податкові ризики, переміщення прибутку, міжнародну координацію, євроінтеграційні аспекти та еволюцію регуляторного середовища. Н. Kato та Н. Okoshi (2022) особливо виразно показують взаємозалежність між економічною інтеграцією, розміщенням виробництва ТНК, корпоративним оподаткуванням і використанням трансфертних цін. Методологічну основу міжнародного регулювання таких операцій формують OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations [24], у яких центральне місце відведено принципу «втягнутої руки».

Проведений огляд засвідчує, що структурні та просторові зміни ЗЕД, транснаціоналізація бізнесу і трансфертне ціноутворення достатньо ґрунтовно представлені в науковій літературі, однак пере-

важно досліджуються відокремлено. Структурна й географічна трансформація зовнішньої торгівлі здебільшого аналізується через динаміку та конфігурацію торговельних потоків, тоді як ТЦУ – через податковий контроль, дотримання принципу «втягнутої руки», ризики переміщення прибутку та захист податкової бази. Значно менше уваги приділяється тому, як структурні й просторові зміни ЗЕД, що супроводжуються поглибленням участі підприємств у транснаціональних виробничих і корпоративних зв'язках, ускладнюють транскордонні фінансові відносини та змінюють вимоги до механізмів їх регулювання.

З огляду на це, подальшого дослідження потребує взаємозв'язок між структурною трансформацією зовнішньої торгівлі, її просторовою переорієнтацією, транснаціоналізацією бізнес-операцій та розвитком механізмів фінансового регулювання ЗЕД.

МЕТА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є виявлення структурних і просторових трансформацій зовнішньоекономічної діяльності України та визначення регуляторних викликів, що виникають в умовах посилення транснаціоналізації бізнесу.

Досягнення поставленої мети передбачає пошук відповідей на три взаємопов'язані дослідницькі питання:

- ✦ які структурні зміни відбулися у зовнішній торгівлі України протягом 2010–2024 рр.;
- ✦ як змінилися товарні, сервісні та географічні пропорції ЗЕД;
- ✦ які додаткові регуляторні виклики формує посилення транснаціонального характеру зовнішньоекономічних операцій підприємств.

Методичну основу дослідження становлять системний і структурно-динамічний підходи. Для оцінювання змін ЗЕД України у 2010–2024 рр. застосовано методи структурного, порівняльного та статистичного аналізу, періодизації та графічної інтерпретації. Географічний аналіз використано для визначення просторової переорієнтації зовнішньоторговельних потоків, а SWOT-аналіз – для систематизації регуляторних переваг, обмежень, можливостей і загроз транскордонної діяльності транснаціонального бізнесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Трансформація зовнішньоекономічної діяльності України впродовж останніх п'ятнадцяти років відбувалася нерівномірно та визначалася по-

єднанням економічних, геополітичних і безпекових чинників. Динаміка товарних потоків у 2010–2024 рр. свідчить про чергування періодів зростання, різкого скорочення та часткового відновлення зовнішньоторговельної активності (рис. 1). Водночас зміни стосувалися не лише абсолютних обсягів

експорту й імпорту, а й співвідношення між ними, що безпосередньо позначилося на формуванні зовнішньоторговельного балансу.

Дані рис. 1 доцільно розглядати у взаємозв'язку зі зміною зовнішньоторговельного балансу (табл. 1).

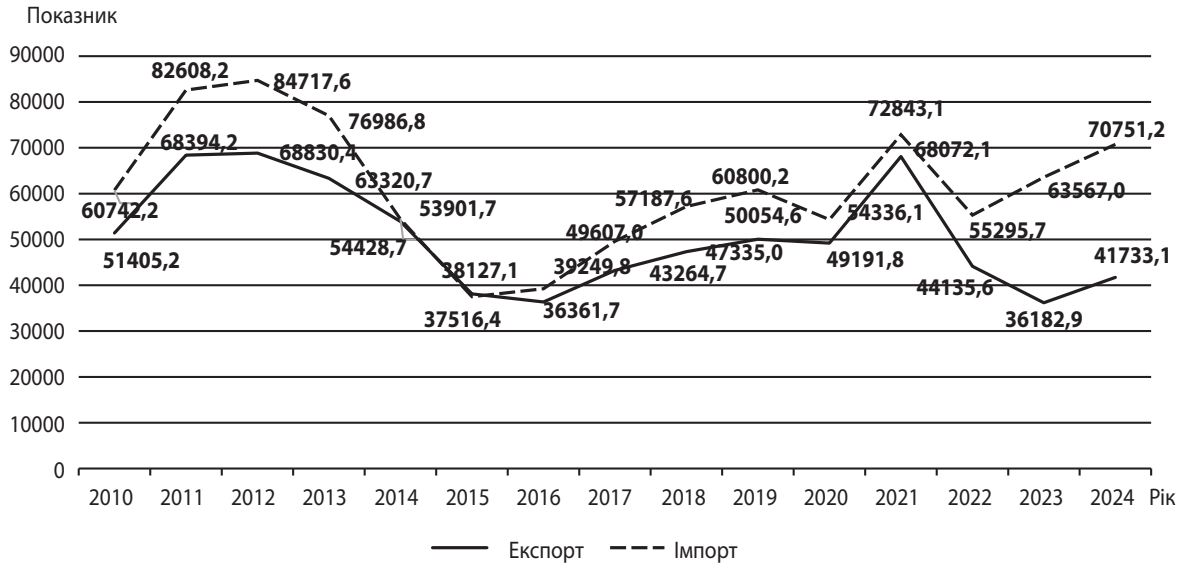

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту товарів України у 2010–2024 рр., млн дол. США

Джерело: складено авторами за даними [6].

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України у 2010–2024 рр., млн дол. США

Рік	Експортні надходження	Імпортні потоки	Зовнішній торговельний баланс
2010	51405,2	60742,2	-9337,0
2011	68394,2	82608,2	-14214,0
2012	68830,4	84717,6	-15887,2
2013	63320,7	76986,8	-13666,1
2014	53901,7	54428,7	-527,0
2015	38127,1	37516,4	+610,7
2016	36361,7	39249,8	-2888,1
2017	43264,7	49607,2	-6342,5
2018	47335,0	57187,6	-9852,6
2019	50054,6	60800,2	-10745,6
2020	49191,8	54336,1	-5144,3
2021	68072,3	72843,1	-4770,8
2022	44135,6	55295,7	-11160,1
2023	36182,9	63567,0	-27384,1
2024	41733,1	70751,2	-29018,1

Джерело: складено авторами за даними [6].

Аналіз динаміки дозволив виокремити чотири етапи структурної адаптації зовнішньої торгівлі України: 2010–2013 рр. – масштабні торговельні потоки за одночасного накопичення дефіциту; 2014–2016 рр. – різке звуження зовнішньоторговельної активності; 2017–2021 рр. – відновлення торгівлі та формування нової просторової конфігурації зовнішніх зв'язків; 2022–2024 рр. – воєнний шок і асиметричне відновлення експорту та імпорту. Визначальною особливістю останнього етапу стало випереджальне відновлення імпорту, внаслідок чого у 2024 р. торговельний дефіцит досяг максимального за досліджуваний період значення.

Отже, запропонована періодизація дозволяє визначити принципову особливість трансформації української ЗЕД: після кожного масштабного зо-

внішнього шоку відбувалося не просте відновлення попередньої моделі зовнішньої торгівлі, а формування нової конфігурації. Особливо виразно ця закономірність проявилася після 2022 р., коли відновлення імпортних потоків суттєво випередило експортні можливості економіки.

Структурна асиметрія товарної торгівлі України

Виявлена динамічна диспропорція набуває більш чіткого економічного змісту під час переходу від агрегованих показників до товарної структури зовнішньої торгівлі. У 2024 р. обсяг товарного експорту становив 41,73 млрд дол. США, тоді як імпорт – 70,77 млрд дол. США. Проте принципове значення мають не лише кількісна різниця між цими показниками, а й структурна неоднорідність товарних потоків (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 2

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2024 р.

Код і назва товару за класифікацією у зовнішній торгівлі	Експорт		Імпорт	
	Тис. дол. США	% від загального обсягу	Тис. дол. США	% від загального обсягу
1	2	3	4	5
Усього	41733285,6	100,0	70770582,4	100,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1643521,5	3,9	1474656,2	2,1
II. Продукти рослинного походження	13527637,7	32,4	2227632,4	3,1
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5756425,8	13,8	280046,2	0,5
IV. Готові харчові продукти	3755722,9	9,0	3657677,3	6,2
V. Мінеральні продукти	3432356,1	8,2	9162140,9	13,9
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею промисловості	973130,1	2,4	8065086,2	12,4
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	348751,1	0,8	3880852,8	6,5
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	105532,1	0,3	252355,1	0,4
IX. Деревина і вироби з деревини	1465659,5	3,5	227719,1	0,3
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	239829,2	0,7	918705,0	1,4
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	610921,2	1,6	2398679,6	3,4
XII. Взуття, головні убори, парасольки	145120,2	0,3	467743,1	1,8
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	326033,2	0,8	734291,2	1,1
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	43411,8	0,1	80713,1	0,1
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	4456346,9	10,7	3873905,2	6,5
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3142905,5	7,5	15037055,4	22,3

1	2	3	4	5
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	431747,3	1,0	9088603,7	12,8
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	104139,8	0,4	1768752,2	3,5
XIX. Зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя	1833,0	0,0	49689,3	0,1
XX. Різні промислові товари	1061082,4	2,5	1042392,5	1,5
XXI. Товари мистецтва	15155,0	0,1	96751,3	0,1

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: складено авторами на основі [6; 9; 12; 15].

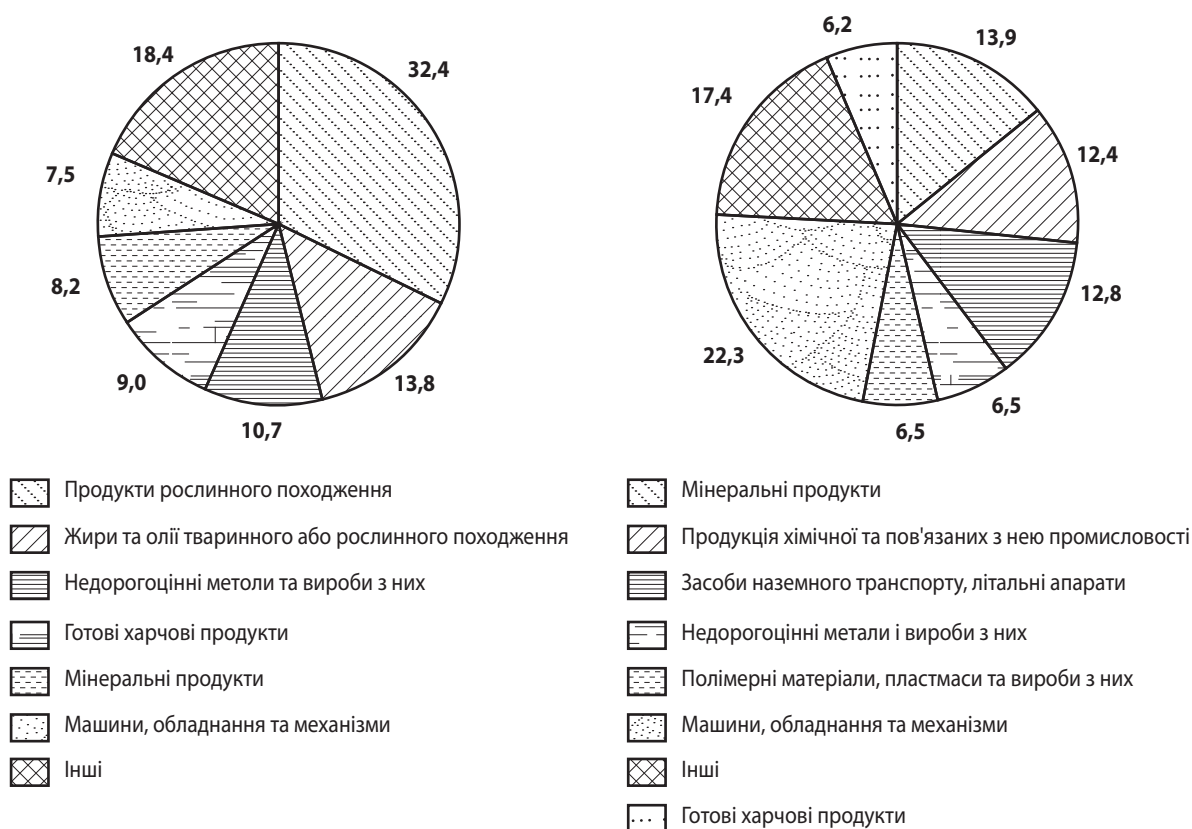

Рис. 2. Структурні пропорції експорту та імпорту товарів України у 2024 р., %.

Джерело: складено авторами за даними [6].

Дані табл. 2 і рис. 2 демонструють протилежну структурну спрямованість товарних потоків: в експорті домінують аграрна, продовольча та металургійна продукція, тоді як імпорт значною мірою сформований машинами, обладнанням, транспортними засобами, хімічною та іншою технологічно складнішою продукцією. Це дозволяє визначити структурну асиметрію зовнішньої торгівлі України як поєднання ресурсомісткої експортної спеціалізації з технологічною імпортозалежністю.

Сервісний сектор як компенсатор структурних дисбалансів ЗЕД

На відміну від торгівлі товарами, зовнішня торгівля послугами у 2024 р. характеризувалася позитивним результатом. Загальний обсяг експорту послуг становив 10,05 млрд дол. США, імпорту – 8,09 млрд дол. США, а позитивне сальдо досягло 1,96 млрд дол. США (табл. 3, рис. 3).

Аналіз структури торгівлі послугами засвідчує її принципову відмінність від товарного сегмента ЗЕД. Провідні позиції в експорті займають телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні, а також транспортні послуги, тоді як

Структура зовнішньої торгівлі послугами України у 2024 р.

Найменування послуги	Експорт		Імпорт		Сальдо
	Тис. дол. США	у % до загального обсягу	Тис. дол. США	у % до загального обсягу	
Усього	10051035,1	100,0	8089002,3	100,0	1962032,8
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	805547,2	8,0	14139,1	0,2	791408,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесе-ні до інших категорій	171339,6	1,7	148493,4	1,8	22846,2
Транспортні послуги	3708081,0	36,9	1496786,7	18,5	2211294,3
Послуги, пов'язані з подорожами	123459,1	1,2	616529,2	7,6	-493070,1
Послуги з будівництва	45563,3	0,5	32278,2	0,4	13285,0
Послуги зі страхування	30440,6	0,3	119380,2	1,5	-88939,6
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	342012,8	3,4	630923,1	7,8	-288910,3
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	56201,0	0,6	603062,3	7,5	-546861,3
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3496609,4	34,8	708726,0	8,8	2787883,4
Ділові послуги	1233537,7	12,3	860459,4	10,6	373078,3
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	35526,9	0,3	9399,5	0,1	26127,4
Державні та урядові послуги	2716,6	0,0	2848825,2	35,2	-2846108,6

Примітка: Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: складено авторами на основі [1; 5; 15].

структура імпорту є більш диверсифікованою. Збереження позитивного сальдо торгівлі послугами свідчить про наявність конкурентних сегментів, переваги яких формуються переважно на основі людського капіталу, знань і цифрових компетентностей.

Отже, сучасна зовнішньоекономічна спеціалізація України має неоднорідний характер: ресурсомістка модель товарного експорту поєднується зі знаннево орієнтованою моделлю експорту послуг. Така структурна відмінність визначає потенціал сервісного сектору як одного з напрямів підвищення доданої вартості у ЗЕД України.

Географічна трансформація зовнішньої торгівлі України

Структурні зміни зовнішньої торгівлі України супроводжувалися суттєвою трансформацією її просторової конфігурації. Якщо на початку дослі-

джуваного періоду зовнішньоторговельні потоки характеризувалися значною орієнтацією на ринки країн СНД, то надалі відбулося поступове зміщення торговельних зв'язків у європейському напрямі. Після 2014 р. цей процес істотно прискорився, а з початком повномасштабної війни набув фактично незворотного характеру (табл. 4).

Дані табл. 4 підтверджують стійку просторову переорієнтацію зовнішньої торгівлі України, визначальною ознакою якої стало посилення ролі Європейського Союзу. Цей процес формувався протягом тривалого періоду, однак суттєво прискорився під впливом геополітичних і безпекових змін, руйнування традиційних торговельних зв'язків та перебудови логістичних маршрутів.

Водночас європейська переорієнтація має ширший зміст, ніж проста зміна географії торговельних потоків. Поглиблення економічних зв'язків з ЄС супроводжується адаптацією підприємств до іншого нормативного, інституційного та конку-

Рис. 3. Структурні пропорції експорту та імпорту послуг України у 2024 р., %

Джерело: складено авторами на основі [1; 5; 17; 18].

рентного середовища. Тому просторова трансформація ЗЕД одночасно створює нові можливості для інтеграції українського бізнесу та підвищує вимоги до організації і регулювання транскордонних операцій.

Транснаціоналізація бізнесу як чинник ускладнення зовнішньоекономічних відносин

Встановлені структурні та просторові трансформації ЗЕД відбуваються одночасно з поглибленням транснаціонального характеру господарської діяльності. Інтеграція підприємств у міжнародні виробничі та корпоративні мережі означає, що зовнішньоекономічні відносини дедалі менше обмежуються традиційними експортно-імпортними операціями. Розподіл окремих етапів створення вартості між різними юрисдикціями супроводжується внутрішньогруповим переміщенням товарів, послуг, фінансових ресурсів, технологій і нематеріальних активів.

За таких умов ускладнюється і фінансова складова ЗЕД: виникає необхідність економічно обґрунтованого розподілу доходів, витрат, ризиків і фінансових результатів між пов'язаними підприємствами різних юрисдикцій.

Відповідно, поглиблення транснаціоналізації бізнесу об'єктивно посилює значення механізмів регулювання транскордонних внутрішньогрупових операцій.

Регуляторні виклики транскордонної діяльності транснаціонального бізнесу

Ускладнення внутрішньогрупових транскордонних операцій актуалізує роль трансфертного ціноутворення як механізму визначення вартісних параметрів операцій між пов'язаними суб'єктами.

Його значення в умовах транснаціоналізації виходить за межі суто податкового контролю, оскільки трансфертні ціни безпосередньо впливають на розподіл доходів, витрат і фінансових результатів між підприємствами та юрисдикціями.

Водночас регулювання таких операцій має забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави, дотриманням принципу «витягнутої руки» та передбачуваністю умов міжнародної діяльності підприємств. Це зумовлює необхідність систематизації чинників, які визначають сучасні можливості та обмеження регулювання транскордонних операцій в умовах транснаціоналізації бізнесу (табл. 5).

Таблиця 4

Географічна структура зовнішньої торгівлі України у 2010–2024 рр., млрд дол. США.

Роки	Усього	Країни СНД ²	Інші країни світу ²	Європа	Країни ЄС (27)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Експорт									
2010	51405,2	18740,6	32664,6	13829,6	12411,9	13715,4	3018,7	2000,0	28,4
2011	68394,2	26177,0	42217,2	18442,4	17378,0	17737,8	3344,2	2552,3	29,8
2012	68830,4	25318,6	43511,8	17424,0	16410,8	17681,1	5638,2	2607,7	50,9
2013	63320,7	22077,3	41243,4	17064,2	16048,4	16813,0	5094,7	2163,6	40,1
2014 ²	53901,7	14882,3	39019,4	17122,1	16413,7	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015 ²	38127,1	7806,1	30321,0	13248,3	12647,3	12378,9	3803,3	785,6	13,6
2016 ²	36361,7	6031,5	30330,2	13790,1	13178,5	11796,3	3865,1	735,2	18,3
2017 ²	43264,7	6916,4	36348,3	17901,9	17053,4	12967,3	4047,7	1207,9	71,9
2018 ²	47335,0	7025,2	40309,8	20606,0	19572,8	13754,1	4127,0	1620,0	48,6
2019 ³	50054,6	–	–	26739,5	20122,7	16646,1	4971,5	1467,9	59,0
2020 ¹²	49191,8	–	–	23736,1	17938,1	19699,0	4048,0	1548,9	67,1
2021 ¹²	68072,3	–	–	34213,6	26793,0	24762,1	5626,8	3258,5	73,9
2022 ¹²	44135,6	–	–	30271,7	27890,7	10467,7	2129,8	1190,6	29,0
2023 ¹²	37584,3	–	–	25455,0	24715,9	8051,0	1678,1	760,1	21,5
2024 ¹²	41733,3	–	–	26665,7	24829,8	10837,2	2943,2	1241,7	23,9
Імпорт									
2010	60742,2	26697,4	34044,8	20004,5	18187,4	10023,3	874,4	2879,4	261,4
2011	82608,2	37212,4	45395,8	27065,9	24182,1	13279,9	940,6	3913,9	194,0
2012	84717,6	34497,2	50220,4	27569,6	24906,6	17140,5	851,3	4446,7	195,7
2013	76986,8	27941,6	49045,2	28566,2	25640,3	15237,3	749,8	4339,9	93,7
2014 ²	54428,7	17276,9	37151,8	22383,0	20377,1	10848,3	679,9	3021,5	182,2
2015 ²	37516,4	10485,5	27030,9	16665,3	14760,0	7235,8	601,7	2336,6	169,6
2016 ²	39249,8	8565,4	30684,4	18470,2	16431,6	8920,5	553,9	2594,8	120,6

Закінчення табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2017 ²	49607,2	11477,9	38129,3	22922,4	20000,4	10679,4	719,0	3615,6	151,4
2018 ²	57187,6	13209,1	43978,5	25370,8	22324,4	13617,3	757,9	4110,6	69,3
2019 ²	60800,2	-	-	38001,9	24242,3	17394,5	819,2	4397,7	116,8
2020 ¹²	54336,1	-	-	32811,9	23125,5	16390,0	810,3	4239,0	45,8
2021 ¹²	72843,1	-	-	44327,7	28954,3	22244,6	1213,1	4833,1	178,1
2022 ¹²	55295,7	-	-	32427,1	26962,4	18839,4	596,8	3165,1	230,6
2023 ¹²	63763,5	-	-	35349,2	32641,4	22336,6	714,4	4052,6	102,1
2024 ¹²	70770,6	-	-	38460,9	35713,3	26358,1	1026,4	4760,1	146,0

Примітки: ¹ Починаючи з даних за 2019 рік графі не заповнюються; ² Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини території, на яких ведуться (велися) бойові дії.

Джерело: складено авторами на основі [2; 6].

**SWOT-аналіз регулювання транскордонних операцій транснаціонального бізнесу
в Україні засобами трансфертного ціноутворення**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Наявність у Податковому кодексі України спеціального розділу, присвяченого ТЦУ, що формує базові правила контролю за контрольованими операціями.</p> <p>Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами ОЕСР, зокрема імплементація ключових положень Плану дій BEPS.</p> <p>Визначення принципу «втягнутої руки» як фундаментального критерію оцінки внутрішньогрупових операцій.</p> <p>Запровадження обов'язкової документації з ТЦУ, що підвищує прозорість фінансово-господарських операцій ТНК.</p> <p>Наявність досвіду податкових органів у проведенні перевірок контрольованих операцій та поступове накопичення аналітичної практики</p>	<p>Обмежена інституційна та аналітична спроможність податкових органів щодо складних багаторівневих схем ТЦУ.</p> <p>Недостатній доступ до якісних міжнародних баз зіставної інформації для коректного визначення ринкового діапазону цін.</p> <p>Високий рівень адміністративного навантаження на платників податків при підготовці документації з ТЦУ.</p> <p>Нестабільність податкового законодавства та часті зміни нормативних вимог, що знижують прогнозованість регуляторного середовища.</p> <p>Обмежений рівень координації з податковими адміністраціями інших країн у частині обміну інформацією та узгодження коригувань</p>
Можливості	Загрози
<p>Поглиблення інтеграції України у міжнародну систему податкового співробітництва та розширення автоматичного обміну податковою інформацією.</p> <p>Удосконалення методів аналізу трансфертних цін із використанням цифрових інструментів, великих масивів даних і ризик-орієнтованих підходів.</p> <p>Підвищення ефективності адміністрування податків і зменшення втрат бюджету внаслідок розмивання податкової бази.</p> <p>Формування більш рівних умов конкуренції між транснаціональними та національними підприємствами.</p> <p>Використання трансфертного регулювання як інструменту підвищення інвестиційної привабливості за умови прозорих і передбачуваних правил гри.</p> <p>Гармонізація підходів до ТЦУ з податковими стандартами ЄС у контексті євроінтеграційних процесів</p>	<p>Активне використання ТНК агресивних схем податкового планування через маніпулювання трансфертними цінами.</p> <p>Виведення прибутків до юрисдикцій з низьким або нульовим рівнем оподаткування, що зменшує податкові надходження до бюджету України.</p> <p>Складність доведення невідповідності трансфертних цін принципу «втягнутої руки» в умовах дефіциту зіставної інформації.</p> <p>Ризик подвійного оподаткування або податкових спорів у разі неузгоджених коригувань між різними податковими юрисдикціями.</p> <p>Зниження інвестиційної активності ТНК у разі надмірного фіскального тиску або непрозорості трансфертного контролю.</p> <p>Посилення воєнних і макроекономічних ризиків, що ускладнюють прогнозування фінансових результатів і трансфертних операцій</p>

Джерело: складено авторами на основі [10; 24].

Результати SWOT-аналізу засвідчують суперечливий характер сучасного регуляторного середовища транскордонних операцій. Розвиток міжнародного інформаційного обміну, цифровізація аналітичних процедур і поширення ризик-орієнтованих підходів створюють можливості для підвищення прозорості та результативності регулювання. Водночас обмеженість зіставної інформації, складність нормативних вимог, адміністративне навантаження та ризики неузгоджених коригувань між юрисдикціями можуть знижу-

вати його ефективність. Це визначає необхідність поєднання посилення інституційної спроможності регуляторних органів із забезпеченням передбачуваних умов здійснення міжнародної діяльності підприємств.

Узагальнення проведеного аналізу свідчить, що трансформація ЗЕД України охоплює взаємопов'язані структурні, просторові та інституційно-регуляторні зміни. Структурна асиметрія товарної торгівлі поєднується з формуванням конкурентоспроможних сервісних сегментів, а довгостроко-

ва переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків у напрямі ЄС супроводжується зміною умов функціонування українських підприємств. Поглиблення їх участі в транснаціональних виробничих і корпоративних мережах, своєю чергою, ускладнює характер транскордонних фінансових відносин і посилює значення механізмів їх регулювання.

ОБГОВОРЕННЯ

Отримані результати підтверджують комплексний характер трансформації зовнішньоекономічної діяльності України, що охоплює структурні та просторові зміни зовнішньої торгівлі, поглиблення транснаціоналізації бізнесу та пов'язане з цим ускладнення регулювання транскордонних фінансових відносин.

Виявлена структурна асиметрія товарної торгівлі загалом узгоджується з результатами А. Норік і Т. Скляр (2024) [11] щодо збереження дисбалансів у товарній структурі експорту й імпорту та висновками Н. Калюжної та С. Дашкова (2025) [7] про технологічні диспропорції торгівлі України з ЄС. Отримані результати розширюють ці положення, оскільки дозволяють трактувати зовнішньоторговельний дефіцит не лише як кількісне перевищення імпорту над експортом, а як прояв структурної асиметрії між переважно ресурсомісткою експортною спеціалізацією та технологічною імпортозалежністю.

Водночас результати аналізу торгівлі послугами уточнюють уявлення про переважно сировинний характер зовнішньоекономічної спеціалізації України. Вони кореспондують із висновками О. Тоцької (2023) [18] щодо значення окремих видів послуг у торгівлі України з ЄС, але дають підстави для ширшої інтерпретації: поряд із ресурсомісткою товарною моделлю формується знаннево орієнтована сервісна модель, конкурентні переваги якої ґрунтуються на людському капіталі, знаннях і цифрових компетентностях.

Встановлена просторова переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків у напрямі ЄС узгоджується з результатами N. Boyko, K. Nes та K. A. Schaefer (2024) [20], які доводять довгостроковий характер зміни географії української торгівлі, а також M. Lyzun, K. Vitálišová та K. Borseková (2024) [23], які досліджують трансформацію торговельних потоків в умовах посилення безпекових ризиків. Водночас, ураховуючи результати M. Garasymliuk та K. Olekh (2025) [21], європейську переорієнтацію доцільно трактувати ширше за зміну географічної структури торгівлі. Отримані результати свідчать, що вона супроводжується поступовою інтеграцією українських підприємств в інше інституційне

та регуляторне середовище, а отже, змінює умови здійснення транскордонних операцій.

Поглиблення міжнародної інтеграції водночас посилює транснаціональний характер процесів створення вартості. Такий висновок відповідає дослідженням У. Моторнюк і С. Сліпачик (2024) [10] щодо впливу ТНК на український бізнес та положенням UNCTAD [26] про роль глобальних ланцюгів створення вартості. Проте проведений аналіз дозволяє зробити наступний крок: розподіл виробничих і корпоративних функцій між різними юрисдикціями закономірно супроводжується ускладненням внутрішньогрупових потоків товарів, послуг, фінансових ресурсів і нематеріальних активів, а отже, необхідністю розподілу доходів, витрат, ризиків і фінансових результатів між учасниками транснаціональних структур.

У цьому аспекті отримані результати найбільш тісно кореспондують із дослідженням Н. Kato та Н. Okoshi (2022) [22], які встановлюють взаємозв'язок між економічною інтеграцією, розміщенням виробництва транснаціональних компаній, корпоративним оподаткуванням і трансфертним ціноутворенням. Водночас запропонований у статті підхід розширює переважно податкове трактування ТЦУ, представлене у працях P. Sikka та H. Willmott [25], I. Гладій [4], О. Степаненко, С. Травінської, О. Михальської [16] та М. Пасічного [14]. Не заперечуючи значення трансфертного ціноутворення для протидії переміщенню прибутку та захисту податкової бази, результати дослідження дають підстави розглядати посилення його регуляторної ролі як наслідок ускладнення самої архітектури транскордонних фінансово-економічних відносин.

Результати SWOT-аналізу підтверджують, що відповідь на ці зміни не може обмежуватися лише посиленням фіскального контролю. Розвиток міжнародного інформаційного обміну, цифрових аналітичних інструментів і ризик-орієнтованих процедур створює можливості для підвищення прозорості внутрішньогрупових операцій, однак потребує одночасного зниження регуляторної невизначеності, адміністративного навантаження та ризиків неузгоджених коригувань між юрисдикціями.

Узагальнення отриманих результатів та їх зіставлення з попередніми дослідженнями дозволило обґрунтувати послідовний причинно-логічний взаємозв'язок: структурна трансформація ЗЕД → просторова переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків → поглиблення транснаціоналізації бізнесу → ускладнення транскордонних корпоративних операцій → зростання вимог до механізмів їх фінансового регулювання.

Саме встановлення такого взаємозв'язку від-різняє запропонований підхід від наявних досліджень, у яких структурні зміни зовнішньої торгівлі, її європейська переорієнтація, діяльність ТНК і трансфертне ціноутворення переважно аналізуються відокремлено. За запропонованого підходу посилення ролі фінансового регулювання транскордонних операцій пояснюється не лише фіскальними мотивами, а й об'єктивним ускладненням фінансово-економічних відносин у процесі транснаціоналізації бізнесу.

Практичним наслідком такого підходу є необхідність орієнтації регулювання транскордонних операцій на поєднання захисту податкової бази з формуванням прозорого та передбачуваного середовища міжнародної діяльності підприємств. Це передбачає розвиток міжнародної координації, цифровізацію аналітичних процедур, підвищення інституційної спроможності та застосування ризик-орієнтованих підходів без необґрунтованого збільшення адміністративного навантаження на бізнес.

Обмеження дослідження пов'язані насамперед із використанням агрегованих статистичних показників зовнішньої торгівлі, які дозволяють встановити макроекономічні структурні та просторові закономірності, проте не дають можливості безпосередньо простежити внутрішньогрупові фінансові потоки окремих корпоративних структур. Додаткові обмеження зумовлені змінами повноти статистичного спостереження в умовах війни. Подальша емпірична перевірка встановленого взаємозв'язку потребує використання мікроданих підприємств, інформації про контрольовані операції та показників участі українських суб'єктів господарювання в міжнародних корпоративних структурах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило комплексний характер трансформації зовнішньоекономічної діяльності України у 2010–2024 рр., що охоплює структурні та просторові зміни зовнішньої торгівлі, поглиблення транснаціоналізації бізнесу та відповідну зміну регуляторних вимог. Виокремлено чотири етапи структурної адаптації зовнішньої торгівлі, які відображають її послідовну перебудову під впливом економічних, геополітичних і безпекових шоків. Встановлено, що такі шоки супроводжувалися не простим відновленням попередніх параметрів ЗЕД, а формуванням її зміненої конфігурації.

Виявлено структурну асиметрію товарної торгівлі України, що проявляється у поєднанні переважно ресурсомісткої експортної спеціалізації з технологічною імпортозалежністю. Водночас торгівля послугами демонструє іншу модель зовнішньоекономічної спеціалізації, конкурентні переваги якої значною мірою формуються на основі людського капіталу, знань і цифрових компетентностей. Це свідчить про неоднорідність структури ЗЕД та наявність потенціалу для її поступової переорієнтації на діяльність із вищою доданою вартістю.

Підтверджено довгостроковий характер просторової переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків України в напрямі Європейського Союзу. Обґрунтовано, що цей процес виходить за межі зміни географії торговельних потоків і супроводжується поступовою інтеграцією українських підприємств в інше інституційне, нормативне та конкурентне середовище. Поглиблення участі підприємств у транснаціональних виробничих і корпоративних мережах водночас ускладнює характер транскордонних фінансових відносин та посилює значення механізмів їх регулювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні послідовного причинно-логічного взаємозв'язку: структурна трансформація ЗЕД → просторова переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків → поглиблення транснаціоналізації бізнесу → ускладнення транскордонних корпоративних операцій → зростання вимог до механізмів їх фінансового регулювання. За такого підходу посилення ролі трансфертного ціноутворення пов'язується не лише з необхідністю податкового контролю та протидії переміщенню прибутку, а й з об'єктивним ускладненням фінансових відносин між пов'язаними суб'єктами різних юрисдикцій.

Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання для обґрунтування пріоритетів структурної диверсифікації ЗЕД України, розвитку експорту продукції та послуг із вищою доданою вартістю, поглиблення інтеграції українських підприємств у міжнародні ланцюги створення вартості та вдосконалення регулювання транскордонних корпоративних операцій. Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричне оцінювання встановленого взаємозв'язку на основі мікроданих підприємств, інформації про контрольовані операції та показників участі українських суб'єктів господарювання в міжнародних корпоративних структурах. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». Київ : НІСД, 2016. 688 с.
2. Бондар О. В., Танасієнко Н. П. Динаміка структури експорту та імпорту товарів України за умов трансформаційних процесів в економіці країни. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 1. С. 187–191.
3. Гаврилюк І. І., Булик М. О. Новітні тенденції розвитку ТНК під впливом міжнародної інвестиційної діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2025. Т. 36 (75). № 1. С. 16–21.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-3>
4. Гладій І. Ю. Трансфертне ціноутворення транснаціональних корпорацій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 3. С. 85–97.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(116\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08)
5. Зовнішня торгівля послугами : офіційна державна статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
6. Зовнішня торгівля товарами : офіційна державна статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
7. Калюжна Н., Дашков С. Технологічні диспропорції торгівлі ЄС та України. *Scientia Fructuosa*. 2025. Т. 160. № 2. С. 25–43.
DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2025\(160\)02](https://doi.org/10.31617/1.2025(160)02)
8. Кузнєцов О., Маслов В., Самойлікова А. Наукові підходи до визначення сутності трансфертних цін та етапів розвитку трансфертного ціноутворення у світі. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2025. № 2 (56). С. 46–60.
DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.2.56.2025.602>
9. Міжсекторальна взаємодія в економіці України: актуальні тенденції та перспективи оптимізації : електрон. наук. доп. / наук. ред. С. О. Іщук ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2025. 100 с.
10. Моторнюк У. І., Сліпачик С. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток українського бізнесу в умовах воєнного стану. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2024. Т. 6. № 2. С. 220–229.
DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2024.02.220>
11. Норік Л., Скляр Т. Аналіз структури експортно-імпоротної діяльності України. *Економічний вісник університету*. 2024. Т. 19. № 2. С. 22–35.
DOI: <https://doi.org/10.69587/ueb/2.2024.22>
12. Обліково-аналітичне забезпечення системи фінансово-економічної безпеки: інформаційно-комунікаційні технології та антикорупційний менеджмент : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Харків, 7–8 листоп. 2019 р. / відп. за вип. Т. В. Момот. Харків, 2019.
13. Павлюк Т. С., Діденко М. В. Аналіз розвитку світових ТНК: досвід для України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 46–52.
14. Пасічний М. Трансфертне ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126>
15. Сидоров О. А. Аналіз показників експортної діяльності підприємницьких структур в контексті активізації міжнародного бізнесу в Україні. *Інтелект XXI*. 2025. № 4. С. 18–22.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2025-4.3>
16. Степаненко О., Травінська С., Михальська О. Трансфертне ціноутворення в транснаціональних корпораціях: ризики для податкової системи України та шляхи їх мінімізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-90>
17. Тищенко В. О. Розвиток зовнішньої торгівлі України: стан, тенденції та перспективи : кваліфікаційна бакалаврська робота. Київ : КНЕУ, 2023.
18. Тоцька О. Л. Україна–ЄС: аналітична оцінка міжнародної торгівлі послугами. *Економіка і регіон*. 2023. № 4 (91). С. 108–117.
DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4\(91\).3200](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4(91).3200)
19. Barikova A. Transfer pricing: a European perspective for Ukrainian legislation and practice. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 29. No. 1. P. 66–74.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/1.2024.66>
20. Boyko N., Nes K., Schaefer K. A. International trade and Ukraine's pursuit of self-determination. *The World Economy*. 2024. Vol. 47. No. 4. P. 1460–1477.
DOI: <https://doi.org/10.1111/twec.13493>
21. Garasymliuk M., Olekh K. Current state and development of Ukraine's foreign trade with the European Union. *Economics and Region*. 2025. No. 4 (99).
DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4\(99\).4154](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4(99).4154)
22. Kato H., Okoshi H. Economic integration and agglomeration of multinational production with transfer pricing. *International Economic Review*. 2022. Vol. 63. No. 3. P. 1325–1355.
DOI: <https://doi.org/10.1111/iere.12569>
23. Lyzun M., Vitálišová K., Borseková K. Transformation of trade flows between the EU and Ukraine in the conditions of increasing security risks. *Journal of European Economy*. 2024. Vol. 23. No. 2. P. 289–305.
DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2024.02.289>
24. OECD. *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations* 2022. Paris : OECD Publishing, 2022.
25. Sikka P., Willmott H. The dark side of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*. 2010. Vol. 21. No. 4. P. 342–356.

26. UNCTAD. *World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development*. New York ; Geneva : United Nations, 2013.

REFERENCES

- Barikova A. (2024). Transfer pricing: a European perspective for Ukrainian legislation and practice. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(29), 66–74. <https://doi.org/10.56215/naia-herald/1.2024.66>
- Bondar O. V. & Tanasiienko N. P. (2018). Dynamika struktury eksportu ta importu tovariv Ukrainy za umov transformatsiinykh protsesiv v ekonomitsi krainy [Dynamics of the structure of export and import of goods of Ukraine under the conditions of transformational processes in the country's economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 1, 187–191.
- Boyko N., Nes K. & Schaefer K. A. (2024). International trade and Ukraine's pursuit of self-determination. *The World Economy*, 4(47), 1460–1477. <https://doi.org/10.1111/twec.13493>
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Zovnishnia torhivlia tovaramy: ofitsiina derzhavna statystychna informatsiia [Foreign trade in goods: official state statistical information]. <https://ukrstat.gov.ua>
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Zovnishnia torhivlia posluhamy: ofitsiina derzhavna statystychna informatsiia [Foreign trade in services: official state statistical information]. <https://ukrstat.gov.ua>
- Garasymliuk M. & Olekh K. (2025). Current state and development of Ukraine's foreign trade with the European Union. *Economics and Region*, 4 (99). [https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4\(99\).4154](https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4(99).4154)
- Havryliuk I. I. & Bulyk M. O. (2025). Novitni tendentsii rozvytku TNK pid vplyvom mizhnarodnoi investytsiinoi diialnosti [Newest trends in the development of TNCs under the influence of international investment activity]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya «Ekonomika i upravlinnia»*, 1(36 (75)), 16–21. <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-3>
- Hladii I. Yu. (2021). Transfertne tsinoutvorennia transnatsionalnykh korporatsii [Transfer pricing of transnational corporations]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 3, 85–97. [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(116\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(116)08)
- Kaliuzhna N. & Dashkov S. (2025). Tekhnolohichni dysproportsii torhivli YeS ta Ukrainy [Technological disparities of EU and Ukraine trade]. *Scientia Fructuosa*, 2(160), 25–43. [https://doi.org/10.31617/1.2025\(160\)02](https://doi.org/10.31617/1.2025(160)02)
- Kato H. & Okoshi H. (2022). Economic integration and agglomeration of multinational production with transfer pricing. *International Economic Review*, 3(63), 1325–1355. <https://doi.org/10.1111/iere.12569>
- Kharkiv (2019). Oblikovo-analitychne zabezpechennia systemy finansovo-ekonomichnoi bezpeky: informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii ta antykoruptsiinyi menedzhment [Accounting and analytical support of the financial and economic security system: information and communication technologies and anti-corruption management]. *VIII Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., Kharkiv, 7–8 lystop. 2019 r.* [VIII Int. Sci.-Prac. Internet Conf., Kharkiv, Nov. 7–8, 2019]. Kharkiv.
- Kuznietsov O., Maslov V. & Samoilikova A. (2025). Naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti transfertnykh tsin ta etapiv rozvytku transfertnoho tsinoutvorennia u sviti [Scientific approaches to determining the essence of transfer prices and stages of development of transfer pricing in the world]. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 2 (56), 46–60. <https://doi.org/10.55643/ser.2.56.2025.602>
- Lviv (2025). *Mizhsektoralna vzaiemodiia v ekonomitsi Ukrainy: aktualni tendentsii ta perspektyvy optymizatsii* [Intersectoral interaction in the economy of Ukraine: current trends and optimization prospects]. Lviv.
- Lyzun M., Vitálišová K. & Borseková K. (2024). Transformation of trade flows between the EU and Ukraine in the conditions of increasing security risks. *Journal of European Economy*, 2(23), 289–305. <https://doi.org/10.35774/jee2024.02.289>
- Motorniuk U. I. & Slipachyk S. V. (2024). Vplyv diialnosti transnatsionalnykh korporatsii na rozvytok ukraïnskoho biznesu v umovakh voïennoho stanu [The impact of the activity of transnational corporations on the development of Ukrainian business under martial law conditions]. *Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, 2(6), 220–229. <https://doi.org/10.23939/smeu2024.02.220>
- NISD (2016). *Analitychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2016 rotsi»* [Analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine “On the internal and external situation of Ukraine in 2016”]. NISD.
- Norik L. & Skliar T. (2024). Analiz struktury eksportno-importnoi diialnosti Ukrainy [Analysis of the structure of export-import activity of Ukraine]. *Ekonomichniyi visnyk universytetu*, 2(19), 22–35. <https://doi.org/10.69587/ueb/2.2024.22>
- OECD (2022). *OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022*. Paris: OECD Publishing.
- Pasichnyi M. (2024). Transfertne tsinoutvorennia u systemi priorytetiv podatkovoi polityky [Transfer pricing in the system of tax policy priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126>
- Pavliuk T. S. & Didenko M. V. (2018). Analiz rozvytku svi-tovykh TNK: dosvid dlia Ukrainy [Analysis of the development of global TNCs: experience for Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, 15, 46–52.

- Sikka P. & Willmott H. (2010). The dark side of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retention. *Critical Perspectives on Accounting*, 4(21), 342–356.
- Stepanenko O., Travinska S. & Mykhalska O. (2024). Transferne tsinoutvorennya v transnatsionalnykh korporatsiakh: ryzyky dlia podatkovoi systemy Ukrainy ta shliakhy yikh minimizatsii [Transfer pricing in transnational corporations: risks for the tax system of Ukraine and ways to minimize them]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-90>
- Sydorov O. A. (2025). Analiz pokaznykiv eksportnoi diialnosti pidpriemnytskykh struktur v konteksti aktyvizatsii mizhnarodnoho biznesu v Ukraini [Analysis of export activity indicators of entrepreneurial structures in the context of intensification of international business in Ukraine]. *Intelekt XXI*, 4, 18–22. <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2025-4.3>
- Totska O. L. (2023). Ukraina–YeS: analitychna otsinka mizhnarodnoi torhivli posluhamy [Ukraine–EU: analytical evaluation of international trade in services]. *Ekonomika i rehion*, 4 (91), 108–117. [https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4\(91\).3200](https://doi.org/10.26906/EiR.2023.4(91).3200)

- Tyshchenko V. O. (2023). *Rozvytok zovnishnoi torhivli Ukrainy: stan, tendentsii ta perspektyvy* [Development of foreign trade of Ukraine: state, trends and prospects]. Kyiv: KNEU.
- UNCTAD (2013). *World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development*. New York ; Geneva: United Nations.

Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування та виконано за власні кошти авторів.
Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Інструменти генеративного штучного інтелекту використовувалися виключно для мовного та редакційного вдосконалення тексту. Наукові результати, їх інтерпретація та висновки сформульовані авторами, які несуть повну відповідальність за зміст статті.

Стаття надійшла до редакції / Received: 27.07.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 14.08.2026
Опубліковано / Published: 08.10.2026

УДК 336.02:336.74(477)
JEL: E31; E52; E58; E62; E63
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-8-366-375>

ФІСКАЛЬНО-МОНЕТАРНА КООРДИНАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ФІНАНСУВАННЯ ТА ІНФЛЯЦІЙНОЇ ПЕРСИСТЕНТНОСТІ

© 2026 ПІРНИКОЗА П. В.

УДК 336.02:336.74(477)
JEL: E31; E52; E58; E62; E63

Пірникоза П. В. Фіскально-монетарна координація в Україні в умовах воєнного фінансування та інфляційної персистентності

фінансування та інфляційної персистентності

У наявних дослідженнях взаємодії бюджетної та монетарної політики недостатньо поєднано прозоре вимірювання фіскального й монетарного навантаження з перевіркою режимних змін стійкості інфляційної динаміки. Мета дослідження – оцінити фіскально-монетарну координацію України у 2019–2025 рр. та зіставити персистентність інфляції у довоєнному, пандемічному та воєнному режимах. Інформаційну основу сформовано з офіційних даних Національного банку України та Міжнародної фінансової статистики МВФ. Місячний ряд річної інфляції охоплює період до грудня 2025 р. Запропоновано вибірково нормований індекс координаційного напруження, який агрегує дефіцит зведеного бюджету без грантів, чисте придбання державних облігацій НБУ та додатне відхилення інфляції в грудні від цілі 5%. Персистентність річної інфляції оцінено моделями AR(1) із 12-лаговими стандартними похибками Ньюї – Веста; стаціонарність перевірено тестом Дікі – Фуллера, а міжрежимні відмінності – наближеними Wald-тестами. Індекс досяг максимуму 98,2 у 2022 р., коли одночасно поєдналися дефіцит 25,3 % ВВП, придбання НБУ державних облігацій на 400 млрд грн та інфляція 26,6 %. У 2023–2025 рр. його значення становили відповідно 33,5, 40,3 і 35,5. Коефіцієнт персистентності становив 0,680 у 2016–2019 рр., 0,998 у 2020–2021 рр. та 0,978 у 2022–2025 рр. Wald-тести засвідчили вищу персистентність пандемічного та воєнного режимів порівняно з довоєнним, але не виявили статистично значущої різниці між двома кризовими режимами. Оцінки мають діагностичний, а не структурно-каузальний характер. Операціоналізовано координаційне напруження як інтенсивність середовища, у якому зростає потреба в узгодженні рішень, без ототожнення цього показника з якістю політики. Обґрунтовано доцільність квартальної карти фіскально-монетарних ризиків, узгодженого календаря запозичень і наперед визначених умов застосування надзвичайного монетарного фінансування.

Ключові слова: фіскально-монетарна координація; воєнне фінансування; інфляційна персистентність; дефіцит бюджету; монетарне фінансування; облікова ставка; Україна.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Формул:** 2. **Бібл.:** 19.

Пірникоза Павло Віталійович – кандидат економічних наук, докторант кафедри фінансів імені С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8239-5880>